

Door de tijd heen

De volgende beroemde uitspraken staan in willekeurige volgorde:

- 1 "Alea iacta est" (de teerling is geworpen), zei de Romeinse veldheer Julius Caesar toen hij met zijn legioenen de rivier de Rubicon overstak en naar Rome optrok.
- 2 "One small step for man, one giant leap for mankind" (een kleine stap voor een mens, een reuzenstap voor de mensheid), zei Neil Armstrong terwijl hij de maan opstapte vanuit de Apollo 12.
- 3 "Doctor Livingstone, I presume?" (Dr. Livingstone naar ik mag aannemen?) zei de journalist Stanley toen hij de ontdekkingsreiziger Livingstone ontmoette die met een stoomboot had geprobeerd de oorsprong van de Nijl te ontdekken.
- 4 "Qu'ils mangent de la brioche" (laat ze toch cake eten), zou koningin Marie-Antoinette hebben gezegd over het hongerige Franse volk tijdens de Franse Revolutie.
- 5 "Eureka!" (ik heb het gevonden!) riep de wetenschapper Archimedes toen hij in bad de wet van soortelijk gewicht ontdekte en daarna naakt door de straten van de Griekse stadsstaat Syracuse rende.
- 6 "Carpe diem" (pluk de dag), werd het levensmotto tijdens de renaissance.
- 7 "L'état c'est moi" (de staat dat ben ik), zei Lodewijk XIV, waarmee hij zichzelf omschreef als absoluut vorst.

- 2p 1 Zet deze zeven uitspraken in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

Bij opgravingen van een tempel in Nippur in Soemerië, het huidige Irak, werd een bronzen lengtemaat van ongeveer een meter gevonden. Uit deze vondst blijkt, dat Nippur een stedelijke samenleving is geweest.

- 2p 2 Leg dit uit.

Gebruik bron 1.

Xenophon levert een bijdrage aan het denken over burgerschap en politiek in de Griekse stadstaat.

- 2p 3 Leg dit uit voor de inhoud van deze tekst en het gebruik van de dialoogvorm.

Gebruik bron 2.

Deze bron past bij een kenmerkend aspect uit de oudheid.

- 1p 4 Geef aan welk kenmerkend aspect dat is.

Gebruik bron 2.

Stel: je doet onderzoek naar het optreden van Germanicus in het Teutoburgerwald en je vindt deze gegevens bij de bron:

- 1 Tacitus schreef zijn Annales rond 117.
 - 2 Als senator had Tacitus toegang tot de Romeinse overheidsarchieven.
 - 3 Tacitus gebruikte memoires en geschriften van ooggetuigen.
- 3p **5** Noem drie redenen waardoor je twijfelt aan de betrouwbaarheid van deze bron voor je onderzoek.

In het Romeinse Rijk werd de regel ingevoerd dat de zonen van de Germaanse stamleiders op jonge leeftijd naar Rome werden gezonden voor een militaire opleiding.

- 4p **6** Noem een militair-strategisch én een sociaal-cultureel gevolg van deze regel en leg uit dat deze regel past bij de romanisering.

De Belgische historicus Pirenne publiceerde een boek over de val van het Romeinse Rijk. Hij stelde daarin dat (in religieus opzicht bijvoorbeeld) “de Germaanse inname van Rome rond 476 ten onrechte wordt gezien als het eind van het Romeinse Rijk”.

- 2p **7** Leg uit welke redenering Pirenne daarbij kan hebben gevolgd.

De middeleeuwen

In 828 schrijft bisschop Jonas van Orleans “De institutione Laicali” (Over de instellingen van de leken, de lekenpiegel) voor graaf Matfried van Orleans. De bisschop doet hierin de uitspraak dat kinderen uit huwelijken die niet in de kerk zijn afgesloten geen wettige erfopvolgers kunnen zijn.

- 4p **8** Leg uit dat:
- deze uitspraak past bij de groeiende invloed van de kerk in Europa en
 - in deze uitspraak een later conflict tussen kerk en wereldlijke leiders ligt besloten.

Gebruik bron 3.

Deze bron kan gebruikt worden om twee verschijnselen uit de vroege middeleeuwen te illustreren:

- het hofstelsel en
 - de invloed van het christendom.
- 4p **9** Leg dit voor beide uit.

In 1122 kreeg de stad Utrecht het stadsrecht van de Duitse keizer. De burgers van de stad kregen daarin toestemming voor de instelling van een eigen rechtbank. De Utrechtse burgers hadden, vanwege de groei van de handel, aangedrongen op een eigen rechtspraak.

- 4p **10** Leg uit dat de groei van de handel de eigen rechtspraak:
- noodzakelijk maakte,
 - maar ook mogelijk maakte.

Door de tijd heen

Gebruik bron 4, 5, 6 en 7.

Bij deze vier fragmenten doe je de volgende bewering:

Het onderwijs in een bepaalde tijd past bij kenmerkende ontwikkelingen van die tijd.

- 4p **11** Toon dit voor elk van deze vier fragmenten aan.

Vroegmoderne tijd

In de vijftiende eeuw gebruikte de humanist Flavio Biondo (1392-1463) de term “middeleeuwen” om de voorafgaande eeuwen mee aan te duiden.

- 2p **12** Leg uit dat hij hiermee een waardeoordeel gaf aan de eeuwen voor zijn tijd én aan zijn eigen tijd.

In 1528 verscheen het boek “De recta Latini Graecique Sermonis pronunciatione” (De juiste uitspraak van het Latijn en Grieks in preken). Het boek was het resultaat van wetenschappelijk onderzoek van Desiderius Erasmus naar de juiste uitspraak van deze talen in de oudheid. Het verschijnen van dit boek past bij twee kenmerkende aspecten uit de zestiende eeuw.

- 4p **13** Noem die twee kenmerkende aspecten en leg telkens het verband met het verschijnen van dit boek uit.

Gebruik bron 8.

Deze bron is te zien als een voortzetting van het beleid van veel middeleeuwse vorsten en vooruitlopend op de ideeën van het absolutisme.

- 4p **14** Leg dit uit door:
- een kenmerk te noemen van het beleid van veel middeleeuwse vorsten en
 - een kenmerk van het absolutisme te noemen en
 - per kenmerk uit te leggen dat deze bron daarbij aansluit.

Hieronder volgen enkele gegevens over Louis de Geer (1587-1652):

- Op jonge leeftijd verhuist de protestantse Louis met zijn familie van de Zuidelijke Nederlanden die onder Spaans beheer zijn, naar de Republiek.
- In 1615 gaat Louis de Geer met zijn zwager, de wapenfabrikant Trip, naar Amsterdam en sluit een overeenkomst met een Zweedse handelsmaatschappij, waardoor hij kan beschikken over koper en ijzer uit Zweden.
- Tijdens de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) leent De Geer grote bedragen aan de protestantse koning van Zweden die hem allerlei gunsten verleent.
- In Zweden bouwt De Geer een wapenijverheid op, hij laat daar kanonnen vervaardigen die vervolgens verscheept worden naar Amsterdam. Daar verkoopt De Geer ze op de stapelmarkt.
- Bij zijn overlijden laat De Geer een vermogen van 1,5 miljoen gulden (= nu ongeveer 150 miljoen euro) en een huis aan de Keizersgracht in Amsterdam na.

Uit deze gegevens kun je twee conclusies trekken:

- 1 In het leven van Louis de Geer komt de bijzondere positie van de Republiek aan het eind van de zestiende en begin zeventiende eeuw naar voren.
- 2 De levensloop van Louis de Geer illustreert een structurele verandering die plaatsvindt in deze tijd.

4p **15** Ondersteun beide conclusies door:

- met een gegeven uit het leven van De Geer uit te leggen dat in zijn levensloop de bijzondere positie van de Republiek in de zeventiende eeuw naar voren komt en
- een structurele verandering in de tijd van De Geer te noemen en aan te geven op welke wijze deze verandering in de levensloop van De Geer naar voren komt.

“Sapere aude” (durf te weten) is door de filosoof Immanuel Kant in 1784 in een essay gebruikt als motto voor de Verlichting.

2p **16** Leg uit wat Kant met dit motto duidelijk wilde maken.

Moderne tijd

Gebruik bron 9.

De paus schrijft *Rerum Novarum* in 1891 als reactie op ontwikkelingen in zijn tijd.

- 6p **17** Noem twee ontwikkelingen uit de negentiende eeuw die hierbij passen en geef per ontwikkeling aan:
- wat de reactie van de paus op deze ontwikkeling is en
 - waarom een socialist het met deze reactie eens of oneens zal zijn.

Gebruik bron 10, 11, 12 en 13.

Het feminisme ontstaat in de negentiende eeuw. Door latere onderzoekers zijn verschillende golven in de feministische beweging onderscheiden:

- 1 de eerste feministische golf (eind negentiende, begin twintigste eeuw) en
- 2 de tweede feministische golf in de jaren zeventig van de twintigste eeuw.

Deze golven verschillen van elkaar door de verschillende terreinen waarop de feministische beweging eisen stelde.

- 6p **18** Geef zowel voor de eerste als de tweede feministische golf telkens met de bronnen aan:
- twee gebieden waarop de feministen gelijkheid willen en
 - bij elk gebied waardoor dit past bij de tijd waarin de golf ontstaat.

Gebruik bron 14.

Deze prentbriefkaart is een vorm van propaganda uit de Eerste Wereldoorlog.

- 3p **19** Licht dit toe door:
- (met de bron) uit te leggen welke boodschap de kaart uitdraagt en
 - aan te geven waarom een prentbriefkaart in deze tijd een geschikt middel is om deze propagandaboodschap te verspreiden.

Gebruik bron 14.

In de twintigste eeuw groeit in India een onafhankelijkheidsbeweging.

- 2p **20** Leg uit welk argument voor hun strijd deze beweging aan de prentbriefkaart kan ontlenen.

Gebruik bron 15.

Deze bron geeft enerzijds wel en anderzijds geen juist beeld van de Duitse bezetting van Nederland.

- 4p **21** Licht dit toe door uit te leggen:
- in welk opzicht deze telex kenmerkend is voor de Duitse bezetting en
 - in welk opzicht de hier beschreven gebeurtenis niet kenmerkend is voor de Duitse bezetting.

Gebruik bron 15.

Voor een onderzoek naar de collaboratie van de Nederlandse marechaussee met de Duitse bezetter is dit een betrouwbare bron.

- 2p **22** Leg dit uit.

Vanaf de jaren 1950 werken steeds meer Europese landen op steeds meer verschillende gebieden met elkaar samen.

4p **23** Maak aannemelijk dat:

- de economische samenwerking in de jaren 1950 een reactie was op de crisis van de jaren 1930 en
- de politieke samenwerking in de jaren 1950 een gevolg was van de Tweede Wereldoorlog en
- de militaire samenwerking in West-Europa vanaf 1949 een gevolg was van de Koude Oorlog en
- de politieke samenwerking in Europa vanaf de jaren 1990 een gevolg was van de afloop van de Koude Oorlog.

Gebruik bron 16.

Volgens de makers van de internettentoonstelling past deze foto bij de beginjaren van (het ontstaan van) de multiculturele samenleving.

2p **24** Geef de redenering weer die zij daarbij hebben gevolgd.